

PHA 302 PREHİSTORİK EKONOMİ-EKOLOJİ

KONU 10: PREHİSTORİK EKONOMİDE DEĞİŞİM: TÜKETİMDEN ÜRETİM

AŞAMASINA YÖNELİŞ VE ÜRETİM AŞAMASI

İnsanoğlu yaklaşık 2,5 milyon yıl boyunca toplayıcılık ve avcılık yaparak yaşamını sürdürdü. Ardından, ekin yetiştirmek ve hayvanlar için otlaklar oluşturabilmek amacıyla doğal ekosistemlerde büyük değişiklikler yapılmasıyla, birkaç bin yıllık bir süre içinde tamamen değişik bir yaşam türü ortaya çıktı.

Besin üretimine yönelik bu yoğun sistem, dünyanın 3 ana bölgesinde (Yakın Doğu, Çin ve Orta Amerika) birbirinden bağımsız olarak geliştirildi ve insanlık tarihindeki en önemli değişim oldu. Bu sistem zamanla çok daha fazla miktarda besin üretilmesine olanak tanıdığı için yerleşik, karmaşık, hiyerarşik toplumların doğmasını ve insan nüfusunun çok daha hızlı artmasını sağladı. Yaklaşık 12.000 yıl önce, yani tarım devriminin öncesinde dünya nüfusu yaklaşık 8-4 milyon kadardı (bazı araştırmacılara göre bu rakam 4-5 milyon olarak benimsenmektedir). Bu nüfus zamanla artarak M.S. 200'de 200 milyona ulaştı. Bu artış, sabit bir hızla olmamakla ve kıtlık-hastalık sonucunda sık sık kesintiye uğramakla birlikte, o dönemden bu yana sürmektedir. Günümüzde dünya nüfusu 7 milyardan fazladır.

Tarıma geçişin yaşandığı, yerleşik toplumların arttığı, köylerin ve el sanatlarında uzmanlığın ortaya çıktığı, güçlü sembolizmin ve ritüellerin doğduğu bu döneme G.Childe tarafından "neolitik devrim" adı verilmiştir. Arkeolojide "Neolitik Çağ" (halk arasında cilalı taş çağı) olarak anılmaktadır. Ancak bu geçiş dönemini devrim olarak nitelendirmeyen

araştırıcılar da vardır. Çünkü onlara göre; bu değişimlerin gerçekleştiği zaman dilimi en az 2 ya da 3 bin yıldır. Gerçekten de, bu kadar uzun bir döneme bakıldığında, tek bir neslin yaptığı katkılar son derece küçük kalır. Ayrıca devrim sözcüğü, değişim yaratmak üzere eyleme geçmek anlamını taşır. Oysa geçmişe bakıldığında, “sürecin” bilinçli ya da önceden tasarlanmış bir biçimde başlatılmadığını görmekteyiz. Childe’in aslında ne demek istediğini derste tartışacağız.

İnsan toplulukları, tarımı icat edip, sabit yerleşimler kurmak amacıyla yola çıkmadı. Aksine, belirli yerel koşulların sonucunda, var olan besin elde etme yöntemlerinde aşama aşama büyük değişiklikler yapıldı. Yapılan çeşitli değişikliklerin toplam etkisi önemliydi çünkü bu değişiklikler bir ark gibi işliyordu. Geçim yöntemlerine daha yoğun bir biçim vermek üzere yapılan düzenlemeler, daha çok sayıda insanın var olmasını, bir anlamda tarım işçisine ihtiyaç gerektirdi. Bu durum aynı zamanda da avcı-toplayıcı yaşam biçimine geri dönmeyi olanaksız hale getirdi. Çünkü bu kadar çok insan avcılık-toplayıcılıkla artık geinemezdi. Bir başka deyişle insan sayısı arttığı için tarım geliştirilmedi. Kısıtlı insan sayısı tarımı geliştirdiği için insan sayısının artmasına ihtiyaç oldu. Yani tarım, nüfusu artırmıştır. Nüfus tarımı gerektirmemiştir.

Bu uzun dönem boyunca “avcılık-toplayıcılık”tan “tarım”a geçişi gösteren düz bir çizgi oluşmadı. Çeşitli değişimler yapılarak ve bitki-hayvan besinleri arasındaki dengeler değiştirilerek, bitki ve hayvanlardan besin elde etmenin birçok farklı yöntemi denendi. Bu stratejilerden bir kısmı başarısız oldu, diğerlerinde ise kısmen başarı sağlandı. İnsanların farklı

ekosistemlerden besin elde etme sorununun köklü çözümü ancak yavaş yavaş ve bilinçsizce ortaya çıktı.

Bu uzun süreli değişimi anlamamızın en iyi yolu, avcı-toplayıcı yaşam biçimiyle tarımı açıkça birbirinden ayıran düşüncelerden kurtulmaktır. Bu yaşam biçimlerini, ekosistemleri kullanmak amacıyla yapılan farklı yoğunluk derecelerindeki insan etkinliklerinden oluşmuş bir bütünün parçaları olarak değerlendirmek gerekir.

Bitkilerden yararlanmanın yolları; yabani bitkilerden yararlanmaktan, tarım yoluyla yabani bitkileri evcilleştirmeye, bazıları ancak insan müdahalesi sonucunda yetişebilen genetik açıdan farklı bitkileri evcilleştirmeye ve doğada bulunmayan yeni türler yaratmak amacıyla yapılan genetik mühendisliği çalışmalarına kadar çeşitlilik gösterir. Avcı-toplayıcılar belirli tarım uygulamaları yapmışlar, bazıları ise hala yapmaktadırlar: Arazi açmak ve besin geri dönüşümünü geliştirmek için doğal ortamları yakarak değiştirmişler, vahşi ortamlara bitki tohumları ekmiş ve bu bitkileri yaymışlar, zararlı otları sökmüş ve hatta küçük ölçekli sulama bile yapmışlardır. Özellikle bitki yetiştirmek ve belirli bitki türlerini aşama aşama seçerek evcilleştirmek amacıyla yapay ortamlar hazırlamak, bu müdahale sürecinin daha yoğunlaştırılmış biçiminden başka bir şey değildir.

Evcilleştirilmiş bitki ve hayvanların, arkeolojik kalıntılara bakılarak belirlenmesi çok zordur. Örneğin, vahşi doğadan toplanan bitki ve tahılların kalıntılarıyla, insan eliyle ekilip işlenmiş alanlardan gelen bitki ve tahılların kalıntılarını birbirinden ayırt etmek uzmanlıklar dışında olanaksızdır. Bitkilerin, evcilleştirme sürecinde yabani atalarının özelliklerinden

kurtulup tamamen evcilleştirilmiş türler haline gelmesi aşama aşama gerçekleştiği için, bu süreç içindeki özelliklerini ayırt edebilmek mümkündür, ama bu değişimler çok uzun sürelerde meydana gelir.

Hayvan kemikleri üzerinde çalışmalar yapılırken de aynı sorunla karşılaşılır. Doğrudan arkeolojik kalıntıları inceleyerek yabani hayvanların evcilleştirilip evcilleştirilmediklerini anlamak neredeyse olanaksızdır. En iyi dolaylı yöntem ise, genç erkek bireylere ait büyük miktarda kalıntı bulmaya çalışmaktır. Bu karmaşık sürecin bütünü detaylarıyla örnekler vererek derste inceleyeceğiz.